

WCZESNOWIOSENNE RUSAŁKI

Kiedyś postrzeganie przyrody było powiązane z demonami i wierzeniami. Wiele elementów dawnego świata zachowało się w nazwach (także gatunkowych) zwierząt, na przykład nimfy, topielice, rusałki czy świtezianki. W ludowych wierzeniach rusałki były uosobieniem piękna. Jawiły się jako urodziwe, nagie dziewczęta z rozpuszczonymi, długimi włosami. Wabiły do siebie młodzieńców ową urodą i pięknym śpiewem. Tych, którzy je dotknęli, zabijały poprzez łaskotanie lub opętańczy taniec. Czasem zadawały zagadkę i jeśli młodzieniec poprawnie odpowiedział, mógł odejść w spokoju.

Motyle rusałki posiadają niektóre cechy demonicznych rusałek ze starych ludowych wierzeń. Podziwiamy urodę tych motyli, wspaniałe zestawy kolorów ich skrzydeł, barwne plamki i oczka. W trakcie życia motyle stale się zmieniają od jaja przez larwę (gąsienicę) potem przechodzą stadium poczwarki, aż do pięknego dorosłego osobnika (*imago*). Te zmiany są tajemnicze, a dla wielu wciąż pozostają intrygującą zagadką. I tak, jak demoniczne rusałki, niektóre motyle nie cieszą się wśród ludzi dobrą reputacją. Do takich należy rusałka żałobnik (*Nymphalis antiopa*), duży motyl samotnik o rozpiętości przednich skrzydeł nawet do 90 mm. W ludowych wierzeniach żałobnik uchodził za wyklętego. Jego zimowanie w ludzkim domostwie miało zwiastować rychłą śmierć któregoś z domowników. Trudno dociec, skąd pochodzi nazwa tego ładnego motyla. Czy nazwa żałobnik wywodzi się od tego właśnie przesądu czy może od ciemnego ubarwienia przypominającego żałobny strój??? Skrzydła tej rusałki z wierzchu mają aksamitną czarno-wiśniową barwę z zewnętrzną żółtą obwódką oraz rzędem błękitnych plamek wzdłuż obwódki od strony wewnętrznej (Ryc. 1). Ubarwienie spodniej strony skrzydeł jest ciemne, mało atrakcyjne (Ryc. 2). Żałobnik to doskonały lotnik, szybkuje majestatycznie, z wielką gracją. Motyla spotyka się w całej Polsce, głównie w lasach. Wśród motyli żyje najdłużej. Dożywa nawet 11 miesięcy. Rusałka żałobnik zimuje w postaci dorosłej w spękaniach kory drzew, dziuplach, a nawet w piwnicach i na strychach. Wybudza się pod koniec marca. Zobaczymy go wczesną wiosną, kiedy samotnie spija sok (oskołę) na zranionych brzożach, z którymi związał swoje życie. Bowiem samica po przezimowaniu i zapłodnieniu składa żółte jaja w pakietach nawet po 100 i spiralnie przylepia je dookoła gałązki brzozy, osiki, wiązu lub wierzby i na tych drzewach żerują później gąsienice. Okres larwalny trwa ok. 3 tygodni. Przez pierwszy okres swojego istnienia gąsienice żyją

gromadnie w utworzonych oprzędach z liści brzozy, dopiero w ostatnim stadium rozpoczynają samotne życie. Przepoczwarczenie odbywa się na niskich krzewach. Dorosłe motyle pojawiają się w połowie lipca i mogą żyć aż do początku czerwca następnego roku, ponieważ żałobnik wydaje w ciągu roku tylko jedno pokolenie.

Ryc. 1. Wierzchnia strona skrzydeł żałobnika. Fot. M.Olszowska.

Ryc. 2. Spodnia strona skrzydeł żałobnika. Fot. M.Olszowska.

Po białej, a ostatnio coraz częściej szarej zimie, wczesnowiosenne motyle czarują kolorami. Spośród nich większość stanowią zimujące w postaci imago rusałki pawiki, ceiki, pokrzywniki oraz rzadsze wierzbowce i przedstawione żałobniki. Po zimowaniu barwy ich ciała bywają wyblakłe, a skrzydła mogą być uszkodzone. Motyle wiosną chętnie siadają na nagrzanym ziemi i na pniach drzew oraz spijają nektar z wierzbowych bazi. Obserwacja wczesnowiosennych

rusałek wymaga benedyktyńskiej cierpliwości. Motyle te są płochliwe. Samce zaś terytorialne. Patrolują swój rewir, przepędzając inne motyle ze swojego terenu. Nie usiedzą długo w jednym miejscu. Rusałki doskonale kamuflują się wśród obumarłych zimną roślin. O ile wierzch ich skrzydeł jest kolorowy, o tyle spodnia strona jest poszarzała i przypomina do złudzenia uschnięte liście lub kawałki kory. Zaniepokojone motyle składają skrzydełka. Gąsienice omawianych rusałek posiadają kolczaste wyrostki służące do obrony przed drapieżnikami.

Ryc. 3. Rusałka drzewoszek. Fot. M.Olszowska.

Rusałka drzewoszek (*Nymphalis xanthomelas*), gdy natknęłam się na nią w marcu, siedziała na leśnej polanie i grzała się w wiosennym słońcu. Jest to dość rzadki motyl, wpisany na Polską Czerwoną Listę Rusałkowatych. Jego skrzydła o rozpiętości do sześciu centymetrów są brązowo-pomarańczowe z licznymi rozjaśnieniami. Na wierzchołkach obu przednich skrzydeł występuje biała półksiężycowata plamka. Są też okrągławe czarne plamy na górnych krawędziach tylnych skrzydeł (Ryc. 3). Odnóża tej rusałki posiadają żółte zabarwienie. Drzewoszki mają też inne upodobania pokarmowe niż pozostałe motyle. Nie są smakoszami nektaru i nie odwiedzają kwiatów. Uczują na gnijących szczątkach roślin, odchodach zwierząt i lubią spijać soki wydzielane z ran drzew. Gąsienice żerują na roślinie żywicielskiej, którą jest leśna wierzba iwa. Imago lata od lipca do czerwca następnego roku z przerwą na sen zimowy.

Rusałka pokrzywnik (*Aglais urticae*) występuje od marca do października. Można ją spotkać na nasłonecznionych leśnych polanach, leśnych drogach, łąkach, w ogrodach oraz na terenach ruderalnych. Zimuje chętnie na poddaszach i w piwnicach. W sprzyjających temperaturach zaczyna być aktywna w marcu. Skrzydła pokrzywnika są intensywnie zabarwione, ceglasczerwone. Skrzydła przedniej

pary mają liczne żółte i czarne plamy. Tylnie bliżej tułowia mają jednolitą ciemną barwę. Obrzeża skrzydeł są niebiesko-czarne z białymi plamkami (Ryc. 4).

Ryc. 4. Rusałka pokrzywnik. Fot. M.Olszowska.

Długość przedniego skrzydła wynosi około 2,5 cm, zaś rozpiętość skrzydeł sięga 5,2 cm. W kwietniu po kopulacji samiczka składa stosiki jaj na spodniej stronie liści pokrzywy. Gąsienice pojawiają się w kwietniu, są czarne i pokryte kolczastymi wyrostkami. Po drugim linieniu uzyskują żółte podłużne pasy. Przepoczwarzają się na łąkach pokrzywy lub innej rośliny. Motyle nowego pokolenia pojawiają się na przełomie maja i czerwca. W ciągu roku rusałka pokrzywnik wydaje od dwóch do trzech pokoleń.

Niezwykle piękna jest rusałka pawik (*Aglais io*) i tak charakterystyczna, że nie można jej pomylić z innym motylem. Rozpiętość jej skrzydeł wynosi od 4,5 cm do ponad 6 cm. Wierzch skrzydeł jest jaskrawoczerwony, zaś wierzchołki każdego skrzydła

Ryc. 5. Rusałka pawik. Fot. M.Olszowska.

są przyozdobione „pawim oczkiem”, czyli plamką imitującą oko. Szczególnie barwne są oczka na drugiej parze skrzydeł, z czarnym środkiem przyozdo-

bionym niebieskimi elementami (Ryc. 5). Falszywe oczy działają jako odstraszacze drapieżników i mogą uratować motylowi życie. Podobnie jak inne rusałki, pawik zimę spędza w piwnicach, na strychach i w innych zakamarkach ludzkich zabudowań. Pawiki wiosną chętnie spijają nektar z kwiatów wierzby. Wydają dwa pokolenia w roku, na wiosnę i w lecie. Przed kopulacją samiec musi zaimponować samicy swoją wytrzymałością. Samiczka przez wiele godzin ucieka przed przyszłym wybrankiem, zmuszając go do owej wytrzymałości. Samiczka składa kilkaset jaj na spodniej stronie liści pokrzywy. Gąsienice wylęgają się po 1–2 tygodniach. W ostatnim stadium są aksamitnie czarne, z mnóstwem białych kropek i z długimi rozgałęzionymi kolcami służącymi do obrony przed drapieżnikami. Przepoczwarczają się już na innych roślinach. Dorosłą postać możemy obserwować praktycznie przez cały rok, oprócz przełomu czerwca i lipca. Motyle nowego pokolenia pojawiają się w lipcu. Prawie zawsze widzimy je, gdy zanurzają swoje długie ssawki w różnorodnych kwiatach.

Ryc. 6. Rusałka ceik. Fot. M.Olszowska.

Rusałką o oryginalnie postrzępionych skrzydłach jest rusałka ceik (*Polygonia c-album*). Motyl występuje zazwyczaj pojedynczo i można go spotkać od wczesnej wiosny do końca czerwca (osobniki zimujące), a następnie od lipca do późnej jesieni. Motyl zamieszkuje tereny ruderalne, ogrody, leśne polany i ścieżki. Skrzydła posiadają rozpiętość 45–50 mm. Wierzch skrzydeł jest rudy z czarnymi plamkami i brunatną obwódką zewnętrzną, na której znajdują się żółto-rude plamki (Ryc. 6). Po złożeniu skrzydeł wygląda zupełnie jak uschnięty listek. Spód jest zmienny, u osobników drugiego pokolenia jest ciemnobrunatny lub z metalicznie zielonawym nalotem. Na spodzie tylnego skrzydła występuje biały znak przypominający literę c (Ryc. 7). Motyl na przedwio-

śniu biesiaduje na baziach wierzby, później żywi się nektarem kwiatowym różnych roślin, sokiem z fermentujących owoców, a także płynami z gnijących odchodów i padliny. W ciągu roku rozwija dwa pokolenia. Samica składa zielone jaja pojedynczo na wierzchu liści pokrzywy zwyczajnej, chmielu zwyczajnego, wiązu pospolitego i wierzby iwy.

Ryc. 7. Spodnia strona skrzydeł rusałki ceik. Fot. M.Olszowska.

Gąsienice żerują od początku maja do końca sierpnia. Na roślinie żywicielskiej przebywają również w stadium poczwarki. Drugie pokolenie pojawia się w lipcu.

Jesienią rusałki stają się mało wybredne jeśli chodzi o pokarm. Muszą się najęść do syta, bo czeka je okres zimowania. Dlatego jesienią zalatują w okolice ludzkich siedlisk, a nawet wlatują do mieszkań, na strychy i do piwnic. Nie należy ich niepokoić.

Wraz z postępującymi zmianami klimatu zmienia się obszar występowania wielu zwierząt. Naukowcy zaobserwowali zmiany występowania niektórych europejskich motyli, które przenoszą się bardziej na północ lub w wyższe rejony gór. Dotyczy to również rusałki pokrzywnik i rusałki ceik. Cieszymy się więc z ich obecności, podziwiamy ich urodę, póki jeszcze są z nami...

*mgr Maria Olszowska, Mrągowo
e-mail: marjolsz@interia.pl
emerytowana nauczycielka biologii z Mrągowo*